

Могильник білозерської культури поблизу с. Біленьке у Подніпров'ї

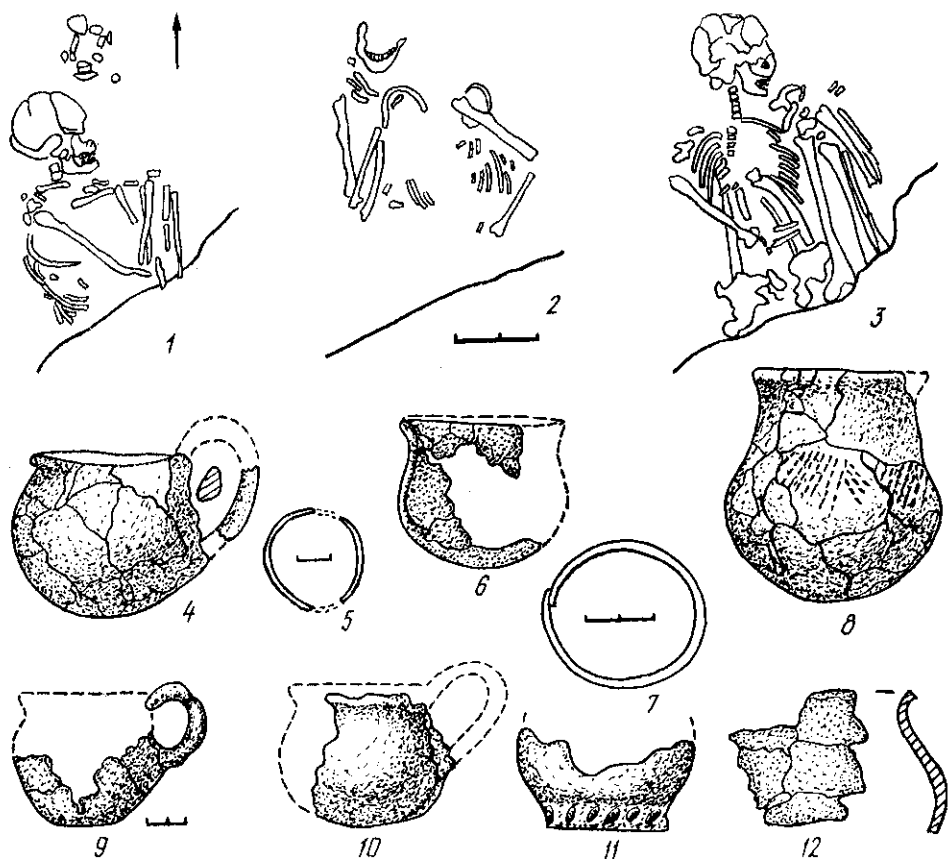
С. М. Твердохлебов, Г. М. Тощев

Грунтовий могильник, виявлений розвідкою 1985 р., розташований за 4,5 км на південь від с. Біленьке Запорізького району Запорізької області, на березі Каховського водосховища. Висота берега сягає 18 м. Територія пам'ятки засаджена деревами та кущами.

При дослідженні відкрито залишки 5 поховань, розміщених в ряд уздовж лінії берегового зрізу по осі північний схід — південний захід. Знахідки внизу, попід кручею, свідчать про руйнування частини поховань у результаті зсувів ґрунту. Поховальні ями викопані у шарі гумусу, над яким фіксувався прошарок дерну завтовшки 0,15 м. Контури могил не простежувались. Кістяки виявлені на глибині 0,9—1,1 м від рівня сучасної поверхні.

Поховання 1 (рисунок, 1) містило скелет людини на лівому боці головою до північного заходу з підведеними до черепа руками. Біля лобної частини черепа стояв роздавлений землею черпак з петельчастою ручкою (рисунок, 4), під черепом виявлено два уламки скроневої підвіски у вигляді дротяного бронзового кільця діаметром 2,5 см (рисунок, 5).

Від кістяків у похованнях 2 та 3 збереглися лише черепи, орієнтовані тіменем на північний захід. Біля потиличної частини черепа поховання 2 знайдено кубок та кілька шматочків вохри (рисунок, 8).

Контури збережених поховань та матеріали з могильника поблизу с. Біленьке: 1—3 — поховання № 1, 4, 5; речі з поховань 4, 5 — № 1, 6 — № 4, 8 — № 2; 7, 9, 10—12 — знахідки у зсуві берега.

Поховання 4 (рисунок, 2) було сильно зіпсоване корінням дерев. Кістяк міг лежати на лівому боці чи на спині черепом, на північ або північний захід. Кість правої піднесена до підборіддя. Лівиця зігнута в лікті під прямим кутом, біля плечової кістки знайдено уламки черпака (рисунок, 6).

Поховання 5 збереглося найкраще (рисунок, 3). Кістяк лежав зігнутий, на лівому боці, черепом на північ—північ—захід. Кість лівої руки підведена до черепа, позицію правої не встановлено.

У зрізі берега за 1,5 м на південь від поховання 4 виявлено фрагменти черпака, що походить із зруйнованого поховання, а в обвалі землі біля підшви урвища—рештки трьох людських черепів, уламки ще одного черпака (рисунок, 10) та кубка (рисунок, 12), денце горщика (рисунок, 11) і бронзовий браслет із загостреними кінцями, що ледве заходять один за один (рисунок, 7).

Поверхня столового посуду з могильника (кубки та черпаки) добре заглажена, ледве підлощена, в тісті помітні домішки подрібненого шамоту, черепашки.

Усі знахідки мають близькі аналогії серед матеріалів білозерської культури. Це стосується розмірів та форми кубків¹, їх орнаментатії дрібнозубчастим штампом², бронзових оздоб³. Черпаки з опуклим тулубом, близькі до чаш, можна зіставити з матеріалами Широчанського⁴ та Верхньохортицького могильників⁵. За черпаками могильник поблизу с. Біленьке відрізняється від таких могильників білозерської культури, як Чернянський, Широчанський, Кочковатівський, в яких посуд подібної форми відомий у незначній кількості⁶ або ж відсутній зовсім (Будуржель)⁷. Тим часом його можна зіставити з Компаніїцівським могильником⁸, де представлені черпаки дещо інших пропорцій, та з пам'ятками цього часу у Надпоріжжі⁹.

За цим показником могильник поблизу Біленького входить до кола пам'яток, які В. В. Отрощенко відносить до північної степової підзони білозерської культури, на що вказує й північно-західна¹⁰ орієнтація небіжчиків. В. В. Отрощенко вважає, що «локальні відмінності в обряді та комбінаціях інвентаря між похованнями північної і південної степових підзон» пояснюються більш активними контактами населення північного регіону з племенами білогрудівської культури¹¹. Досліджений могильник, розташований на стику двох виділених В. В. Отрощенко підзон, є однією з найбільш південних пам'яток північної групи, що датуються XII—X ст. до н. е.

Одержано 12.03.86.

¹ Мелюкова А. И. Скифия и фракийский мир.— М., 1979.— С. 50.— Рис. 13.

² Мелюкова А. И. Указ. соч.— С. 54, 55.— Рис. 16.

³ Отрощенко В. В. Белозерская культура // Археология Украинской ССР.— К., 1985.— Т. 1.— С. 523.— Рис. 142, 23, 26.

⁴ Лесков А. М. Предскифский период в степях Северного Причерноморья // МИА.— 1971.— № 177.— С. 78.— Рис. 1, 3.

⁵ Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н., Шарафутдинова И. Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины.— К., 1986.— С. 129.— Рис. 39, 2.

⁶ Там же.— С. 132.

⁷ Андрух С. И.; Добролюбовский А. О., Тоцев Г. Н. Курганы у с. Плавни в низовьях Дуная // Рукопись депонирована в ИНИОН 13(6)—85 г.— № 21110.—158 с.

⁸ Махно Е. В., Шарафутдинова И. М. Могильник эпохи поздней бронзы поблизу хутора Компаніїці на Дніпрі // Археологія.— 1972.— Вип. 6.— С. 78.

⁹ Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н. и др. Указ. соч.— С. 129.

¹⁰ Там же.— С. 131, 132.

¹¹ Березанская С. С., Отрощенко В. В., Чередниченко Н. Н. и др. Указ. соч.— С. 134.

Археологічні пам'ятки в басейні річки Рати

М. О. Пелещин, І. Р. Михальчин

У 1980—84 рр. розвідувальним загonom археологічної експедиції Львівського університету відкрито близько 60 різночасових пам'яток у басейні р. Рати—однієї з найбільших приток р. Західний Буг у його верхній течії (рис. 1). Це переважно низовинна, часто заболочена місцевість, систематичне археологічне вивчення якої до не-